

HET ZONIENWOUd

Een duik in de groene long van Brussel

Het Zoniënwoud bevindt zich aan de rand van de stad in een dichtbebouwd gebied, en wordt doorkruist door spoorlijnen en belangrijke wegen of snelwegen. Ondanks die ligging is het een zeer oud woud met een grote verscheidenheid van habitats en een verbazingwekkende rijkdom wat betreft planten en dieren. Het is een beschermd landschap en wordt op Europees niveau erkend als speciaal beschermingsgebied Natura 2000. De 4.400 hectaren van het Zoniënwoud zijn verdeeld over de drie gewesten van het land. De 1.665 hectaren in het Brussels Gewest vertegenwoordigen bijna 40% van het woud. Ze herbergen maar liefst 5 natuureservaten, 2 bosreservaten en 2 archeologische reservaten.

WAT VOORAFGING

Aan het einde van de vorige ijstijd, 10.000 jaar geleden, zag het gebied waar het Zoniënwoud zich nu bevindt, er eerder als een toendra uit dan als een woud. Geleidelijk aan, met de opwarming van de aarde, vormde er zich een enorm woudcomplex dat zich uitstreckte van de Maas tot de Rijn en van de Schelde tot Champagne, waartoe Zoniën behoorde.

De natuurlijke rijkdommen van het woud worden vanouds door de mens ontgonnen. In Watermaal-Bosvoorde werden de overblijfselen van een versterkt kamp uit het neolithicum van Michelsberg (4.300-3.500 v. Chr.) ontdekt. Niets bewijst dat deze bevolkingsgroepen op deze plaats leefden, maar de archeologische vondsten getuigen van de aanwezigheid van een activiteitencentrum en een verdedigingssysteem.

De limonietafzettingen die in Zoniën aan de oppervlakte kwamen, werden waarschijnlijk al zeer vroeg tot ijzer verwerkt in laagovens die in het woud geïnstalleerd werden door de volkeren uit het ijzertijdperk. Deze praktijk hield lang stand. Men heeft aangetoond dat hij in de 9e eeuw nog werd toegepast.

De Kelten, de Gallo-Romeinen, en later de Merovingers en Karolingers, vonden in het Zoniënwoud hout om vuur te maken en hutten te bouwen, wild, geneeskrachtige kruiden, vruchten en weiland voor hun vee.

De eerste schriftelijke vermelding van "Sonia", de Latijnse benaming van het Zoniënwoud, dateert uit 1050.

In de 13e eeuw behoort het woud toe aan de hertogen van Brabant, die er een immens jachtterrein van maken. Het zijn welvarende tijden. Door de technische vooruitgang in de landbouw en een rustiger politiek klimaat, kent het gebied een explosieve bevolkingsgroei.

Aan de rand van het woud ontstaan na intense rooiactiviteiten nieuwe dorpen (Sint-Genesius-Rode, Linkebeek, Terhulpen, Waterloo, Bosvoorde). Om de ongebreidelde ontginning door de dorpsbewoners in te perken, stellen de hertogen van Brabant boswachters aan en vaardigen ze een eerste bosreglement uit. Anderzijds staan ze uitgestrekte bosgebieden af aan religieuze gemeenschappen die er hun klooster of priorij bouwen. De Ter Kamerenabdij, de priorijen van Hertoginnendal, Groenendaal, Rood Klooster, Zevenborren en Ter Kluizen, evenals het Kapucijnenklooster in Tervuren zijn zo ontstaan.

Onder Karel V worden de hoogstammige beuken, eiken en haagbeuken van het Zoniënwood ontgonnen volgens de kaalslagmethode ("tire-et-aire"), die tot de 19e eeuw zal worden toegepast. Jaarlijks worden op bevel van de Bourgondische vorsten, de nieuwe eigenaars van Zoniën, 60 tot 70 hectaren woud omgehakt. Hooguit een dertigtal bomen per hectare blijft behouden om de verjonging van het kapegebied mogelijk te maken. Destijds werd eik gebruikt als timmerhout; beuk en haagbeuk werden meestal ter plaatse tot brandhout gehakt of tot houtskool verwerkt.

Tijdens de volgende eeuwen zal het woud te lijden hebben van overontginning. Massale kap komt vaak voor omdat de vorsten, in een zeer woelig klimaat, financiële middelen nodig hebben. Bovendien zullen de versterkingswerken van Brussel in 1671 en 1672 en de latere wederopbouw van een deel van de stad na de bombardementen van 1695 de ontbossing versnellen. Aan het einde van de 17e eeuw stonden in het Zoniënwood geen bomen van meer dan 60 jaar meer. Van Wezembeek tot Waterloo en van Overijse tot Eigenbrakel bestond het woud uit schaarse hoogstammen van verschillende leeftijden, wild onderhout onder de hoogstammen, open plekken en heide.

Het Zoniënwood was er zo slecht aan toe dat men vanaf 1727 probeerde het gebrek aan natuurlijke verjonging te compenseren door de lege plekken te herbebossen met beuken, uitgegraven in de naburige hoogstamcomplexen die aan uitdunning toe waren. Later zou men ook sparren aanplanten. Zo verloor het Zoniënwood geleidelijk aan zijn seminatuurlijk karakter. Ondertussen bleef men kappen en werden de openbare noden zo groot dat de ontginning geen duurzaam beheer van het bos meer mogelijk maakte. In 1786 had 22% van de totale oppervlakte van het woud geen bomen meer. Bij zijn komst als directeur aanplantingen stelde de Oostenrijker Joachim Zinner voor de kapzones en lege plekken te vervangen door grote bomengroepen van dezelfde soort (beuk, eik, haagbeuk en berk) en van dezelfde leeftijd. Een dichte beplanting zou de rentabiliteit verhogen en de productie van timmerhout bevorderen. Uit deze aanplanten zal de beukenkathedraal van het Zoniënwood ontstaan.

Tijdens de Hollandse periode schenkt Willem I der Nederlanden de 11.708 hectaren van het Zoniënwood aan de Generale Maatschappij om het tekort in de staatskas aan te vullen. In de handen van deze financiële instelling zal het bosgebied meer dan 60% van zijn oppervlakte verliezen! Omdat ze na de Belgische revolutie vreest dat ze deze van de verjaagde vorst verkregen eigendom aan de jonge regering zal moeten afstaan, biedt de Generale Maatschappij talrijke percelen te koop aan. Deze zones worden ontgonnen om er landbouwgrond of grote onroerende eigendommen aan de rand van de hoofdstad van te maken. In 1843 wordt wat nog van het Zoniënwood rest, ongeveer 4.386 hectaren, teruggegeven aan de Belgische staat, die het beheer ervan toevertrouwt aan zijn Bestuur van Waters en Bossen.

Hoewel de bosbouw in de 19e eeuw blijft bestaan, krijgt het Zoniënwood daarnaast een nieuwe bestemming: vrijetijdsactiviteiten. Bij de bourgeoisie wint de zondagse wandeling in het woud aan populariteit. De komst van de spoorweg in Bosvoorde, Oudergem, Sint-Pieters-Woluwe en Tervuren vergemakkelijkt het vervoer. De romantiek moedigt de terugkeer naar de natuur aan. Op zoek naar schilderachtige oorden vertrekken de stadsbewoners op ontdekking in het bos. Tezelfdertijd worden kastelen, vakantieoord en grote villa's opgetrokken aan de rand van het woud. In de zomer doen de hotels, restaurants en café-melkerijen gouden zaken.

De klassering van het Zoniënwood, die tot doel had elke grondinname te verhinderen, wordt in 1959 in het Belgisch Staatsblad gepubliceerd. In 1974 wordt de jacht opgeschort. Ze zal in 1991 verboden worden in het Brusselse gedeelte van het woud. In 1983 wordt het Zoniënwood ten gevolge van de regionalisering onder de drie nieuwe gewesten verdeeld. Sinds november 2007 is het bovendien opgenomen in het Europese Natura 2000-netwerk. Sinds 2008 werken de Gewesten samen om een richtplan voor het volledige bosgebied op te stellen: de Structuurvisie voor het Zoniënwood.

ALGEMENE BESCHRIJVING: EEN STEDELIJK BOS MET ONVERMOEDE RIJKDOMMEN

Sinds mensenheugenis neemt het Zoniënwoud een vrij vlak plateau in met droge valleitjes die een gevolg zijn van de geringe hoogteverschillen. Er is namelijk zeer weinig water in het Zoniënwoud. De bronnen, beken, moerassen en vijvers zijn geconcentreerd in enkele zones zoals het Rood Klooster, de Verdronkenkinderenvallei, Dry Borren of de Vuylbeekvallei. Net wegens die aanwezigheid van water ontwikkelde er zich op die plaatsen een plantengroei die typisch is voor vochtige gebieden en bieden ze een zeer rijke verscheidenheid van landschappen. Deze zones zijn trouwens natuurreservaten geworden.

Ondanks de geleidelijke inkrimping van zijn oppervlakte behoort het Zoniënwoud tot de laatste grote bosgebieden in Laag- en Midden-België die sinds de vorige ijstijd, 10.000 jaar geleden, altijd hun woudkarakter hebben behouden. Zijn ingesloten dalletjes stammen trouwens uit de ijstijd. De bossen hebben ze tegen erosie beschermd. Men kan terecht stellen dat het Zoniënwoud een zeer oud bos is. Omdat hij nooit bewerkt werd, is de leemgrond zeer interessant, zowel voor bodemonderzoekers als voor archeologen. Hoewel het Zoniënwoud deel uitmaakt van zeer oude bosgebieden, werd zijn huidige structuur in de loop der eeuwen grotendeels door de mens gemodelleerd. Zo werden 29 types begroeiing geïntroduceerd. De belangrijkste is de beroemde beukenkathedraal. Deze bijzondere begroeiing, een rechtstreeks gevolg van de monocultuurtechnieken die aan het einde van het Oostenrijkse bewind door Joachim Zinner werden geïntroduceerd om het bos te vernieuwen en meer hout te produceren, bestaat uit een hoogstamcomplex van oude beuken met ranke stammen. Deze bomen zijn zeer recht, hebben vrijwel dezelfde afmetingen omdat ze even oud zijn en hebben geen takken langs de stam. Hierdoor gelijken ze enigszins op de zuilen van een immense kathedraal. Hun dichte takken en bladerdak laten geen licht door, waardoor zich geen onderhoutvegetatie kan ontwikkelen. Tussen de stammen kan men genieten van indrukwekkende vergezichten. Dit landschap, gevormd door bomen van dezelfde soort, dezelfde leeftijd en dezelfde grootte, is uniek in Europa en maakte de site beroemd.

In de Zoniëngebieden die destijds gespaard bleven van de beukenmonocultuur, zijn er andere, minder kunstmatige bomencomplexen. Omwille van hun bijzondere bodemstructuur, blootstelling, reliëf of de aanwezigheid van water, zijn er op sommige van die plaatsen speciale vormen van begroeiing ontstaan met een vaak zeer grote biologische rijkdom. Om die te handhaven, werden natuur- of bosreservaten ingericht. Voorbeelden zijn de 60 hectaren eikenbos met wilde hyacint van het Rood Klooster; het elzen-essenbos van het dal van de Grote Flos met zijn grachten, dood hout en stormhout, dat wel een natuurlijk bos lijkt waar de mens nooit in doorgedrongen is; schraal grasland op kalksteenhellingen bij het Rood Klooster; de vochtige biotoop van de Vuylbeekvallei met zijn drasland, zijn moerasbos, zijn vochtige grasland, zijn vijvertjes en wilgenbosjes; de aaneenschakeling van vijvers in de Verdronkenkinderenvallei, afgewisseld met vochtige bosjes en open plekken waar de reeën voedsel vinden; of de schrale bodems met heide, grote veldbies, blauwe bosbes en adelaarsvaren in de Dryborrenvallei.

Het Zoniënwoud is aan het veranderen. Men probeert er tegelijk grote zones met beuken te beschermen en een onregelmatig hoogstamcomplex met bomen van verschillende soorten (beuk, eik, wilde kers, esdoorn, berk, ...) en leeftijden te ontwikkelen. In dit meer gevarieerde bostype, dat ook meer licht doorlaat, kan onderhoud gevormd worden dat beschutting en voedsel biedt voor de fauna, maar ook de bodem verrijkt en een gediversifieerde plantengroei bevordert.

In Watermaal-Bosvoorde bevindt zich het bosreservaat van Grippensdelle (Fonds des Bagues). Deze 40 hectaren woud kunnen spontaan evolueren naar een ecosysteem dat in evenwicht is met de bodem, het klimaat en alle boscomponenten. De ideale plaats om over het woud te leren.

OPMERKELIJKE FAUNA EN FLORA

In het Zoniënwoud moet men de flora gaan zoeken in de zones waar geen beukenkathedraal aanwezig is: in de valleitjes, op de beboste hellingen, op plaatsen waar nog kalksteenlagen aan de oppervlakte komen, in de omgeving van bronnen, tussen gekapte bomen. Een plantkundige studie heeft de aanwezigheid van 144 verschillende in bossen voorkomende soorten aangetoond. Men vindt er bijna de helft van de soorten die opgenomen zijn in de Europese lijst van oude bosplanten. Sommige zijn zeer zeldzaam. Het bruin cypergras bijvoorbeeld. Dit eenjarige plantje dat zwart-bruine aren en een twintigtal kleine bloemen draagt, komt slechts in het slijk van één valleitje in het bos voor. Ook elders in België is het uiterst zeldzaam. Met zijn trechtervormige witte bloempjes is het lievrouwbedstro een typische plant van beukenbossen. Hij komt zeer veel voor in de Ardennen (waar hij wordt gebruikt bij de productie van Maitrank) en is talrijk aanwezig in enkele habitats in het Zoniënwoud. De hyacinten en de bosanemonen groeien goed op de specifieke bodem in het bosreservaat van het Rood Klooster. In een begroeiing die overheerst wordt door de zomereik en op een bodem die de voorbije eeuwen omgewoeld werd door de varkens die er werden gehoed, vormen zij in de lente een kleurrijk tapijt.

In de turfachtige grond van de Vuylbeekvallei zijn er ophopingen van veenmossen die tot de typische begroeiingen van de Hoge Venen behoren. Deze mossen, die in zeer dichte bosjes groeien, zijn de enige vertegenwoordigers van de soort in het Brussels Gewest. De spekwortel, een klimplant met enkelvoudige stengel en glanzende hartvormige bladeren, gedijt op de droge kalksteengrond van het Rood Klooster. In de elzenbossen rond de vijvers groeit de bitterzoet. Elders vindt men de giftige bessen van de wolfskers. In de eikenbossen bloeien veeleer de amandelwolfsmelk, het breukkruid, het bosbingelkruid, de slanke sleutelbloem en het ruig klokje.

De flora van het Zoniënwoud behoort tot de rijkste die men kan vinden ten noorden van Samber en Maas.

De vleermuizen zijn bijzonder goed vertegenwoordigd in het Zoniënwoud. Men vindt er 15 van de 21 in België levende soorten, waarvan er twee als uiterst zeldzaam worden beschouwd: de bosvleermuis en de ruige dwergvleermuis. Die zeer opmerkelijke aanwezigheid is te danken aan het samen voorkomen van twee ecologische componenten die onmisbaar zijn voor de overleving van vleermuizen. Vooreerst een zeer groot aantal oude bomen met holten waarin zij een schuilplaats vinden; vervolgens een opeenvolging van vijvers in het woud zelf, maar vooral in de omgeving (stroomgebied van de Woluwe), die als voedselbron dienen. Onder meer dankzij deze uitstekende habitat voor vleermuizen werd het Zoniënwoud opgenomen in de lijst van gebieden van grote biologische waarde die beschermd worden door het Natura 2000-netwerk.

In het Zoniënwoud broedt een honderdtal vogelsoorten. De gewone bossoorten (boomvinken, gaaien, mezen, roodborstjes, grote bonte spechten...) zijn uiteraard goed vertegenwoordigd. Andere zoals de zwarte specht, de kleine bonte specht, de groene specht of de middelste bonte specht, die zeer oude bomen nodig hebben om van het dode hout gebruik te maken, bewijzen door hun aanwezigheid de zeer grote biologische kwaliteit van deze omgeving. Nog verrassender is de aanwezigheid van de gekraagde roodstaart, de boompieper of de braamsluiper in de beukenkathedraal. Deze soorten zijn immers veeleer geneigd vochtige gebieden of coulisselandschappen op te zoeken. Niettemin worden ze almaar zeldzamer. De vijvers van het Rood Klooster en de Verdronkenkinderenvallei herbergen een mooie staalkaart van watervogels zoals de kuifeend, de tafeleend, de fuut, de mandarijneend, de reiger en zelfs de ijsvogel.

De vochtige zones en de vijvers van het Zoniënwoud zijn waardevolle habitats voor de bruine kikker, de gewone pad of de alpenwatersalamander. De Pinnebeekpoel is in dat opzicht een echt amfibieënreservoir. Men vindt er zelfs kleine watersalamanders en vinpoetsalamanders. De vuursalamander, zeer zeldzaam in het Zoniënwoud, vindt beschutting in het hoge en schaduwrijke deel van de Vuylbeekvallei, waar diverse bronnen opwellen.

De bittervoorn, die net zoals de vleermuizen beschermd wordt door de Europese "habitatrichtlijn", is een kleine zoetwatervis die steeds zeldzamer wordt in België. Zijn aanwezigheid is waargenomen in de vijvers van het Rood Klooster en de Verdronkenkinderenvallei.

De ree is de grootste planteneter in het Zoniënwoud. De reeënpopulatie wordt op ongeveer 120 stuks geraamd in het Brusselse deel van het woud. 's Ochtends vroeg gaat hij vaak eten op de open plekken of aan de randen van het bos.

Nadat het in 1917 verdwenen was, maakte het everzwijn eind 2006 zijn grote comeback in het Zoniënwoud. Blijkbaar zijn de vier elementen die het nodig heeft om te overleven (voedsel, water, beschutting en rust) er verenigd. Vanwege zijn aanwezigheid werd een specifiek beheerplan opgesteld om te vermijden dat een overpopulatie het kwetsbare evenwicht van het woud in gevaar zou brengen.

De vos van zijn kant stelt het vrij goed. Nadat hij in de jaren 1950 naar het woud terugkeerde, zwierf hij uit naar andere Brusselse groene ruimten dankzij het groene netwerk van het Gewest en zijn grote aanpassingsvermogen.

Naast de bruine eekhoorn, die veel voorkomt in het Zoniënwoud, treft men er niet zelden een andere, meer exotische soort uit de eekhoornfamilie aan: de Siberische grondeekhoorn of Koreaanse eekhoorn. De populatie in het Zoniënwoud is het nageslacht van enkele exemplaren die in de jaren 1970 uit gevangenschap ontsnapten. Bij gebrek aan natuurlijke vijanden plantten zij zich exponentieel voort en momenteel leven er meer dan 2.000 in het Zoniënwoud.

BEHEERPRINCIPE

Bij de regionalisering van België werd het Brussels Hoofdstedelijk Gewest eigenaar van 38% van de oppervlakte van het Zoniënwoud of ongeveer 1.665 hectaren. Het beheer werd toevertrouwd aan Leefmilieu Brussel.

Terwijl het beheer van het Zoniënwoud van de 15e tot de 19e eeuw vooral gericht was op de behoeften van de jacht en de houtproductie, beoogt het beheerplan dat de Brusselse Hoofdstedelijke Regering in april 2003 goedkeurde, andere doelstellingen:

- het woud, zijn fauna en zijn flora beschermen en de biodiversiteit bevorderen;
- het publiek gastvrij onthalen en tegelijk de eventuele overlast tot een minimum beperken;
- de landschappen beheren.

Het beheerplan wil van het Zoniënwoud een sociaal bos maken met alle functies die vandaag aan het woud worden toegewezen (natuurbehouds-, landschappelijke, recreatieve en educatieve functies).

Enkele krachtlijnen van het beheerplan voor het Zoniënwoud:

De beukenkathedraal

De beukenkathedraal in het Zoniënwoud wordt oud. Ze is zo kenmerkend voor dit bos dat ze als landschappelijk erfgoed wordt beschouwd. Anderzijds leidt ze tot een zekere eentonigheid in het landschap en heeft ze vooral de biodiversiteit en de biologische activiteit van de bodems verzwakt omwille van het dichte bladerdak van deze grote bomen.

Het huidige beheerplan voorziet dan ook in de geleidelijke vervanging van de oudste beukenpopulaties door jonge exemplaren en door andere soorten. Het einddoel is het beukenbos over 50% van de oppervlakte in het Brusselse deel te vrijwaren, terwijl het bij de publicatie van het plan nog 65% in beslag nam. Op de resterende 50 procent komen andere loofboomsoorten (eiken, berken, essen, esdoorns, fruitbomen...), naaldbomen en open zones (open plekken, dreven, vijvers...). De rol van de beuk in het Zoniënwoud moet namelijk worden herzien in het licht van de klimaatverandering, die een bedreiging vormt voor deze soort.

Onregelmatige hoogstamcomplexen

Een onregelmatig hoogstamcomplex bevat bomen van sterk verschillende leeftijden en afmetingen op één perceel. Ongeveer 15% van het Zoniënwoud vertoont dit vegetatiebeeld. Het is de bedoeling 30% van de oppervlakte van het woud te beplanten met onregelmatige hoogstamcomplexen (beuk, eik, berk, esdoorn, wilde kers, haagbeuk...) om meer veelzijdige zones te verkrijgen die gunstiger zijn voor de biodiversiteit.

Dreven en opmerkelijke bomen

De oude dreven van het Zoniënwoud, omzoomd met bomenrijen, zijn onbetwistbaar een blikvanger in het landschap. Het plan beoogt hun restauratie evenals het inventariseren, beschermen en opwaarderen van de bijzondere bomen in het woud.

Natuur-, bos- en archeologische reservaten

Vanwege hun grote biologische of historische waarde genieten bepaalde delen van het Zoniënwoud het statuut van reservaat. Ze worden streng bewaakt, er zijn gebruiksbeperkingen en ze vergen een specifiek beheer van de soorten, habitats of het landschap (zie de infofiches over deze reservaten).

Biodiversiteit

Om de biodiversiteit van het Zoniënwoud in stand te houden en te bevorderen, zijn diverse maatregelen gepland: kleine delen van het bos natuurlijk laten evolueren zonder tussenkomst van de mens; een deel van het dode hout op de grond en van de afgetakelde of dode nog rechtopstaande bomen behouden; de interessante omliggende natuurlijke milieus zoals het Vorseerijplateau beschermen om uitwisselingen te bevorderen; het bos ecologisch opnieuw aaneensluiten zodat de soorten zich via een weg, een spoorweg, een ecoduct, een vlonder... van het ene bos naar het andere kunnen verplaatsen.

Onthaal van het publiek

De ontwikkeling van de recreatieve functie van het Zoniënwoud is een van de krachtlijnen van het beheerplan. Het doel is aan de behoeften van de diverse gebruikers (wandelaars met of zonder hond, joggers, fietsers, mountainbikers, ruiters, personen met beperkte mobiliteit, jeugdbewegingen...) tegemoet te komen en tegelijk de bescherming van de ongerepte natuur, de rust in bepaalde zones en de netheid te waarborgen. Hiertoe werden diverse reglementen uitgevaardigd; op de parkings en langs de wegen werd onthaalinfrastructuur (banken, vuilnisbakken, informatieborden...) geïnstalleerd; er werden specifieke wandelroutes bewegwijzerd; er werden speelzones ontworpen voor de jeugdbewegingen en stafkaarten uitgegeven. De boswachters en -toezichters hebben ook een informatietaak ten aanzien van het publiek.

Houtproductie

Ieder jaar wordt ongeveer 7.000 m³ hout afkomstig van de verbeterings- en verjongingskappen in het Brusselse deel van het Zoniënwoud te koop aangeboden. Dit hout draagt het FSC-label omdat het voldoet aan de strenge criteria van de Forest Stewardship Council voor duurzaam bosbeheer.

Het beheerplan voor het Zoniënwoud, dat in 2003 werd goedgekeurd, moet worden herzien om rekening te houden met nieuwe elementen: het Natura 2000-statuut van het bos, de invloed van de aardopwarming (de beuk en de zomereik die samen bijna 90% van de oppervlakte van het bos in beslag nemen, zijn bijzonder gevoelig voor periodes van droogte) en de samenwerking tussen de gewesten voor een vernieuwd onthaal van het publiek. De nieuwe versie van het plan zou in 2014 goedgekeurd moeten worden.

Hoewel de drie gewesten hun deel van het Zoniënwoud volgens hun eigen wetgeving beheren en elk een eigen beheerplan hebben, werken ze toch samen. Zo ontwikkelden zij samen de structuurvisie van het Zoniënwoud die voorziet om gezamenlijk de recreatieve druk in te perken en te kanaliseren en om de elementen die het volledige woud bedreigen, samen te bestrijden. Deze visie impliceert onder andere het creëren van enkele hoofdtoegangspoorten. Die bevinden zich aan de rand van het bos, zijn goed uitgerust en moeten de mensen naar de hoofdwegen en de voor het publiek toegankelijke zones leiden, zodat de ecologische kernen beschermd worden. Bovendien werden een charter voor uniform meubilair en drietalige informatie goedgekeurd. De structuurvisie reikt ook oplossingen aan om de versnippering van het woud door de verkeersinfrastructuur in te dijken (d.m.v. loopbruggen, ecoducten) en de ecologische en recreatieve netwerken te verbeteren.

MONUMENTEN EN BIJZONDERE BEELDHOUWERKEN

MONUMENTEN

Het Dryborrenkasteel

Van de oorspronkelijke vierkante donjon uit 1359, die waarschijnlijk in de 16e eeuw gedeeltelijk weer opgebouwd werd, is alleen nog een deel van de muur aan de linker puntgevel zichtbaar.

Het kasteel is een huis in steen en baksteen met een met pannen bedekt zadeldak. De grote zaal is versierd met een gotische schoorsteen. De kelder en de onderbouw behoren tot het oorspronkelijke middeleeuwse gebouw. Aanvankelijk was dit kasteel het jachtpaviljoen van de hertog van Brabant. Later werden er torens, grachtmuren en wallen aan toegevoegd. De plek werd namelijk de standplaats van het garnizoen dat belast was met de strijd tegen roverij in het Zoniënwoud en werd ook als gevangenis gebruikt. Het gebouw was indertijd omgeven door een vijver en was alleen toegankelijk via een valbrug. De vijver is nu gedeeltelijk uitgedroogd en vervangen door een drassige weide.

Het Rood Klooster

Het Rood Klooster is een voormalige 14e-eeuwse priorij. De kloostergebouwen werden omgeven door een enorme bakstenen ringmuur die er nog gedeeltelijk staat. De gebouwen werden meermaals leeggeplunderd en vernietigd en even vaak gerestaureerd. Van dit kloostercomplex blijven vandaag nog enkele gebouwen over, zoals het verblijf van de prior, het vroegere molenaarshuis, de portierswoning, de vroegere boerderij en een deel van de zuidelijke vleugel van het klooster. De Sint-Pauluskerk daarentegen werd volledig door een brand verwoest.

De Kapel Onze-Lieve-Vrouw van Welriekende

Dit primitieve gebouw werd in 1485 (of 1477 volgens andere bronnen) gebouwd door Henri de Heck, de reguliere kanunnik van de priorij van Groenendaal, ter ere van Maximiliaan van Oostenrijk. Deze kapel, gelegen op de kruising van diverse wegen, was gewijd aan Onze-Lieve-Vrouw van Welriekende die werd aangeroepen om koorts te bestrijden. In 1863 werd ze 100 meter naar het westen verplaatst omdat ze zich op het traject van de toekomstige Sint-Jansbergsesteenweg (R0) bevond. Het huidige gebouw, langs de Welriekendedreef, dateert uit die tijd.

Het gedenkteken voor de boswachters

Langs het Grasdellepad werd in 1920 een monument opgericht ter nagedachtenis van 11 boswachters die in 1914-1918 sneuvelden. Dit gedenkteken heeft de vorm van een "cromlech", kringen van monolieten uit het bronzen tijdperk die een omwalling van stenen zuilen vormen. In dit geval omgeven 11 menhirs, die elk de naam van een boswachter dragen, een centraal portiek. De stenen zijn blokken in puddingsteen van Wéris.

Gedenksteen

In het Zoniënwoud bevinden zich diverse gedenksteden. In de Grasdellevallei, dicht bij het gedenkteken voor de boswachters, staat bijvoorbeeld een steen ter herdenking van het honderdjarig bestaan van België. Hij draagt het opschrift 1830-1930 en wordt omgeven door een kring van 10 lindebomen.

GROENE RUIMTEN IN DE OMGEVING

- In het noorden, het westen en het oosten: Ter Kamerenbos, het Tournay-Solvaypark, het park van de International School of Brussels, de vijver van Bosvoorde en het Vuurkeiendomein, de Jagersveldsquare, het Leybeek-, Lambin-, Ten Reuken-, Seny- en Bergojepark, de Jean Massarttuin, het domein van Hertoginnendal en de Mellaertsvijvers.
- In het oosten, het arboretum en het park van Tervuren.
- In het zuiden, het Elzenbos, de diverse domeinen van Argenteuil, het Bois des Bruyères.
- In het westen, het Kleetbos, het Dwersbos, het Verrewinkelbos, het natuurreservaat van Kinsendaal/Kriekenput, de Kauwberg, het Wolvendaalpark, het Brugmannpark.

Oppervlakte:	4.383 hectaren
Typologie:	Bos, natuurreservaten, bosreservaten en archeologische reservaten
Eigenaar:	De Vlaamse Gemeenschap (56%), het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (38%), het Waals Gewest (6%)
Beheer:	Agentschap voor Natuur en Bos, Leefmilieu Brussel en Département Nature et Forêts
Klassering:	Het Zoniënwoud is sinds 2 december 1959 beschermd en heeft de status van Europees beschermd natuurgebied Natura 2000.

PRAKTISCHE INFORMATIE

OPENINGSUREN

- Het Zoniënwoud is altijd toegankelijk. Het wordt bewaakt door boswachters en -toezichters.

CONTACT

- Wend u met vragen of problemen tot de boswachters en -toezichters die door het Zoniënwoud lopen en meer algemeen tot Leefmilieu Brussel: 02/775 77 38 voor de bosdienst of 02 / 775 75 75 voor de Infodienst, info@leefmilieu.irisnet.be

UITRUSTING

- Parkeerterreinen, ingerichte speelzones, informatieborden, banken, picknickbanken, vuilnisbakken
- 4 wandelroutes, 3 fietsroutes (5, 10, 20 km), 5 speelzones voor jeugdbewegingen.

TOEGANKELIJKHEID VOOR PERSONEN MET BEPERKTE MOBILITEIT

- De dreven en bepaalde brede paden zijn toegankelijk voor personen met beperkte mobiliteit. Op hellingen en glooiingen is soms hulp nodig. Het is dus raadzaam niet alleen te gaan.

OPENBAAR VERVOER

- Trein: stations van Bosvoorde en Groenendaal.
- Metro 5 (halte Hermann-Debroux).
- Tram 44 (haltes Drie Kleuren, Oudergem Woud, Verbrandendreef, Duivenschieting, Vier Armen, Ravenstein, Brusselsesteenweg, Oppemstraat, Tervuren Station), 94 (haltes Renbaan, Lieveheersbeestjes, Bosvoorde station, Ten Reuken, Hermann-Debroux).
- Bus 17 en 95 (haltes Vijvers van Bosvoorde, International School en Kwekerij), 41 (haltes Gendarmen en Hermann-Debroux), 72 (haltes Rood Klooster en ADEPS). TEC 366 Court-Saint-Etienne (haltes Renbaan, Lieveheersbeestjes, Kwekerij, Bundersdreef), E (halte Rood Klooster), 123, 124, 365 a, W (haltes Van Bever, Braamstruiken, Fort Jaco)

MEER WETEN

- De brochures en folders van Leefmilieu Brussel:
  - [Het Zoniënwoud](#)
  - [Nieuwe beschermingsgebieden in het Zoniënwoud](#)
  - [Speelzones in het Zoniënwoud](#)
  - [Het Zoniënwoud en zijn beheerplan](#) (samenvattende folder)
  - [Beheerplan voor het Zoniënwoud gedeelte Brussels Hoofdstedelijk Gewest](#)
  - [Structuurvisie Zoniënwoud](#) (samenvattende folder)
  - [Structuurvisie Zoniënwoud](#) (brochure)

- De infofiches – Groene Ruimten:
  - [Het Rood Klooster](#)
  - [Het natuurreservaat van het Rood Klooster](#)
  - [Het natuurreservaat Dry Borren](#)
  - [Het natuurreservaat van de Vuylbeek](#)
  - [Het natuurreservaat van de Verdrongen Kinderen](#)
  - [De Pinnebeekpoel](#)
  - [Het archeologische reservaat van de neolithische vesting van de “Bosvoordevijvers”](#)
  - [De archeologische vindplaats van de tumuli](#)
    - Meer informatie over [het Zoniënwoud](#)
    - Meer informatie over [de Brusselse reservaten](#)
    - Meer informatie over [Natura 2000](#)
    - Meer informatie over [het groene en het blauwe netwerk](#)
    - De website van het [Platform Zoniënwoud](#)
    - De website van [het Zoniënwoud](#)

- VAN DER BEN D. (1997) – Het Zoniënwoud. Verleden, heden, toekomst. Editions Racine, Brussel, 250 p.
- De Vrienden van het Zoniënwoud, Het Zoniënwoud. Een nieuwe visie op een patrimonium met toekomst, Mardaga, Waver, 2009.
- Welke toekomst Zoniënwoud? Referaten van het colloquium in het Paleis der Academiën in Brussel (29.11.2011). Soignes-Zoniën Speciaal nummer 2012.
- Claessens et al. (2012). QUEL AVENIR POUR LA « HÉTRAIE CATHÉDRALE » DE SOIGNES ?
- BASES DE RÉFLEXION POUR UNE PRISE DE DÉCISION. Forêt Wallonne 120 : 3-21.

